

Norsk skole: Styrt fra PISA i Paris?

Endelig er norsk skole på topp på den politiske dagsordenen: I sin nyttårstale meddeler vår statsminister det norske folk at «regjeringen har oppfattet budskapet» fra OECD om elendigheten i norsk skole. Få dager senere var PISA og norsk skole hovedoppslaget da NHO samlet næringslivets topper til sitt prestisjetunge årsmøte. Det er flott at skolen står på dagsorden. Men vinklingen gir grunn til bekymring.

► **PISA-resultatene** former bildet av norsk skole og legger premissene for framtidens utvikling. På en merkelig måte skaper PISA bilder og myter om en skole i fritt fall. Det ropes på disiplin, det ropes på flere tester og man forlanger slutt på alle former for «progressiv pedagogikk» og «prosjektarbeid». Alle skylder på norske lærere, men sier samtidig at lærerne må få høyere status. Kanskje en viss dobbeltkommunikasjon? Og NHO vil at lærere skal få lønn etter de resultater de oppnår for sine elever, det fungerer bra i annen form for business, mener de.

I debatten tas PISA til inntekt for omtrent alle slags krav om innstramminger. Det synes også som om PISA-fortellingene i norsk presse har blitt en form for gammeldags hviskelek. Man lar seg sjokkere av andres overskrifter og smører enda tjukkere på i neste omtale. Og så blir dette en primærkilde for nye sjokkmeldinger om elendigheten i norsk skole. La oss se på to eksempler.

«Norge er skoletaper!»

«Norge er skoletaper! Nå er det solid dokumentert.» Dette sa Kristin Clemet ved offentliggjøring av resultatene fra første PISA-runde (5. desember 2001). Nesten alle aviser brakte sitatet som forsideoppslag dagen derpå. Av tabellene framgikk det imidlertid at Norge lå helt på gjennomsnittet blant de rike landene i Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD), så Clemet ga i alle fall et nytt innhold til hva det betyr å være en taper. Men denne «sannheten» festnet seg i media og i folks bevissthet.

Hardkjøret fortsatte tre år senere, med publiseringen av PISA 2003, og nådde et (foreløpig) høydepunkt ved publiseringen av PISA 2006. Nesten alle aviser har for tredje gang tatt fram sine største typer og meddelt resultatene av rangeringen. Det har vært få forsøk på å nyansere, og enda færre til å søke etter å utdype, analysere og forstå hva resultatene betyr. Nesten ethvert forsøk på problematisering blir avfeid som forsøk på bortforklaringer. Og svært mange synes nå å tro at Norge faktisk inntar en internasjonal bunnplassering. Forfatteren Knut Faldbakken skriver at «PISA-testen nøkternt konstaterer at vi må langt ned på lista over utarmede u-land for å finne elever som presterer like dårlig som de norske.» (Dagbladet 21. desember 2007)

Uansett hva vi måtte mene om PISA-testingens friske dommer over norsk skole, så er dette notorisk feil. Norge havner i PISA faktisk bare litt under gjennomsnittet for de rike OECD-landene. Selvsagt altfor dårlige sett med norske øyne og med norsk selvfølelse, og det må vi se som en utfordring. Men «utarmede u-land» deltok overhodet ikke i

Foto: Willem Gunnesdal

Av: Svein Sjøberg

> professor ved Institutt for lærerutdanning og skoleutvikling, Universitetet i Oslo

PISA, og norske resultater ligger himmelvidt over det fåtallet av mindre velstående land som deltok i PISA, land som Tyrkia, Mexico, Argentina, Brasil og Thailand, bare for å nevne noen. Nå må folk slutte å gjenta påstanden om Norge som et u-land i en utdanningssammenheng. Det er faktisk feil, og en total avsporing av en viktig debatt om kvaliteten i norsk skole.

«— Norsk skole på bråketoppen!»

En annen «sannhet» har fått nesten like stor oppmerksomhet, nemlig at «Norske elever er på bråketoppen.» Også denne sannheten lever sitt eget liv og vokser seg stadig større. I forkant av NHO-møtet i år kom det nye sjokkbeskrivelser. Direktør Sigrun Vågang i NHO sier det slik: «I den internasjonale PISA-undersøkelsen kommer norsk skole ut som den mest bråkete i Europa og at 30 prosent av tiden går bort til ingenting.» (både Aftenposten, VG og NTB, 30. desember 2007)

Men PISA 2006 hadde faktisk ingen spørsmål om arbeidsro og disiplin. I en tidligere PISA ble det stilt noen få spørsmål om arbeids-situasjonen i matematikk i 10. klasse. Der kom Norge ut noe svakere enn gjennomsnittet i OECD. Det gjorde for øvrig også Finland! Det er dette ene funnet som har gitt grunnlag for det som nå synes å være et akseptert og ubestridelig faktum, nemlig at vi har Europas mest bråkete skole.

Poenget med disse innledningsmanøvrene er å vise at PISA skaper sannheter og myter om norsk skole. Vi ser også at noen data blåses opp annet blir oversett. Det kan være grunn til en smule besinnelse. I en slik situasjon bør man mane til en smule besinnelse og refleksjon.

Hva er PISA?

PISA-prosjektet er pedagogikkens svar på naturvitenskapens Big Science, som CERN og NASA. PISA er et gigantisk internasjonalt pro-

Iorsk skole: Styrt fra PISA i Paris?

sjekt med hundrevis av involverte forskere og med budsjetter i multi-million-klassen, også når vi regner i dollar og euro. I tillegg kommer innsatsen til utallige lærere og en halv million elever. Bak prosjektet står OECD. PISA drives av regjeringer og for regjeringer. OECD har som sitt mål å fremme økonomisk utvikling og frihandel i en global konkurranse. Hensikten med PISA er å gi deltakerlandene data og analyser som er «policyrelevante», og som landene kan bruke til å utforme sin framtidige politikk. Og det gjør de! Med Norge i fremste rekke, og som det landet som er mest lojalt og lydhørt overfor OECD. Motsatsen er Finland. Det er interessant at finnene ikke fulgte de rådene de tidligere fikk fra OECD. De bevarte og pusset på sin politikk fra 1970-tallet. Og så gjør de det altså best på PISA-testen.

PISA styrer norsk skole

PISA former bildet av den norske skolen, ikke bare i de fag og på det nivå man faktisk har studert, men av skolen som helhet; av elevene, av lærerne, ja nesten hele samfunnet. Kristin Clemet & co. la PISA til grunn for nær sagt alle tiltak i sin skolepolitikk. Kristin Clemet kunne knapt åpne munnen uten å si at «internasjonale studier har vist at...» Og hennes statssekretær Ole Helge Bergesen er i sin memoarbok «Kampen om kunnskapsskolen» (2007) både stolt og ærlig. Hans første overskrift i boka er «PISA-sjokket», og han skriver at disse ga en «flying start» for Høyre-ledelsen da de overtok i Utdannings- og forskningsdepartementet 2001. De elevene som ble testet i PISA 2006 hadde altså gått på skolen 5 år etter at Clemet og Høyre overtok styringen. Det må være tillatt å undres over at de ikke rakk å gjøre noe med kvaliteten i skolen i disse årene.

Den rød-grønne regjeringen har foreløpig ikke antydnet at de har tenkt å forholde seg på noen annen måte til PISA og andre internasjonale tester. Vår nye minister, Bård Vegar Solhjell, har imidlertid antydnet en viss reformpause i skolen. Ja, det er sikkert lurt å ta en tenkepause. Men vi får vel håpe det ikke blir til et «hvileskjær»...

Hva tester PISA?

Bare de færreste har tatt seg det bryet det er å lese PISA-rapportene. Det gjelder nok både de som avviser og de som tar studien for god fisk. Men alle bør studere PISA-rapportene. Der finnes det nemlig et vell av spennende data og analyser som går langt ut over det som havner i avisene. Jeg vil varmt anbefale den norske PISA-rapporten. Den har det talende navn «Tid for tunge løft». På prosjektets norske hjemmeside (pisa.no) finnes rapporten både i kort og i full versjon. Det klare språket i PISA-rapportene skiller seg imidlertid sterkt fra det språket vi finner i de oppgavene som elevene har strevet med.

Dette bringer oss til et viktig punkt: Ingen forskning blir bedre enn kvaliteten på data. En skoletest blir aldri bedre enn kvaliteten på oppgavene. Det blir altså viktig å se på de oppgavene som ligger til grunn for dagens dommer over norske skole. PISA tester imidlertid ikke skolekunnskaper. PISA har det djerne mål at de skal teste kunnskaper og ferdigheter som anses som sentrale for å mestre framtidens samfunn. Stilt overfor en slik problemstilling vil nok mange tro at man også vil legge vekt på sosiale ferdigheter, kreativitet, intuisjon, toleranse, samarbeidssvilje. Kanskje også miljøbevissthet, empati, solidaritet og bevissthet om andre kulturer?

Men OECD og derved PISA har valgt annerledes. De har valgt lesing, matematikk og naturfag. Selvsagt svært viktige områder, men neppe dekkende for den djerne ambisjonen som PISA hadde som mål. Ytterligere innsnevret blir området ved at det dreier seg om en ren papir-

og-blyant-test basert på en tekst. Viktig nok det også, men altså en klar innsnevring. Som kjent er naturfag et eksperimentelt fag, der laboratorier, målinger, feltarbeid og mestring av utstyr kjennetegner virksomheten. Og framtidens borgere vil nok bare i begrenset omfang bruke sin tid til å sitte med to-timers skriftlige oppgaver i enerom.

Oppgavene i PISA er ment å være virkelighetsnære, knyttet til mest mulige konkrete, autentiske og reelle situasjoner i dagens moderne samfunn. Oppgavene er sydd over omtrent samme lest: Man får presentert en tekst (fra avis, tidsskrift, brosjyre el. l.) og skal så svare på en del spørsmål om denne teksten.

Viktige spørsmål blir altså: Hvordan klarer oppgavene å realisere de viktige intensjonene bak PISA? Det er ikke lett å svare på dette. Hovedgrunnen er at oppgavene i hovedsak er hemmelige, i hovedsak fordi de skal brukes i neste PISA-runde. Vi må altså ha tillit til at ekspertene kan sine ting og gjør en god jobb. Men etter tre PISA-runder er det nå en del oppgaver som også vi som er utenfor prosjektet kan vurdere. Det har mange gjort. NRKs «Sånn er livet» samlet i desember et panel med kjente naturvitere til en samtale om oppgavene: Sissel Rogne, professor i biologi og leder av Bioteknologinemnda, Eirik Newth, astrofysiker og fagforfatter og Rasmus Hansson, biolog og leder av Verdens Villmarksfond. For disse vel skolerte naturviterne framsto de frigitte oppgavene som både kjedelige og merkelige. De fant at språkføringen virket uvanlig og til dels klossete. Dette er antakelig en konsekvens av at man krever omtrent identiske formuleringer i ulike land, nesten ord for ord. Slike tekster ville neppe ha kommet på trykk i noen «autentisk» norsk sammenheng.

Ulik testkultur?

Det kan være grunn til å tvile på at 15-åringer i Norge og en god del andre land yter sitt beste på slike oppgaver. Og hvorfor skulle de det? Ikke får de karakter, ikke får de tilbakemelding, og oppgavene får de aldri diskutert. Det å redde nasjonens ære i en internasjonal olympiade er neppe noe de tenker på – kanskje i motsetning til situasjonen i en hel del andre land? Vi vet at i land som Taiwan har elevene marsjert inn til hornmusikk til slik testing etter å være oppildnet av rektor til å yte sitt ytterste for sitt land. Utenfor har foreldrene ventet i spenning. Ikke overraskende kommer Taiwan og Hong Kong ut blant vinnerne på PISA-rangeringen.

Det kan altså være en viss tvil om hvorvidt norske (og for eksempel danske og svenske) elever er lydige og tålmodige nok til å yte sitt beste og kjempe seg gjennom disse lange, merkelige og språklige klossete testene. Jeg vil oppfordre lesere til selv å studere oppgavene. Praten vil i alle fall gå livlig, slik den gjorde for NRKs ekspertpanel.

Virkelighetsnære oppgaver?

Det er nesten seksti land med i PISA. Oppgavene er identiske, og ingen oppgave skal favorisere bestemte land. Oppgavesettet blir bestemt ved en slags internasjonal konsensus. Men hvordan skal man lage oppgaver som kan oppleves som like konkrete, aktuelle og virkelighetsnære av 15-åringer i Korea, Mexico, USA og Norge? Man trenger ikke mye fantasi for å innse at det her er duket for interessante forhandlinger og kompromisser. Oppgavene må i alle fall viske ut enhver tilknytning til de enkelte landenes natur, kultur, politikk og samfunnsdebatt. PISA-oppgavene må nærmest per definisjon styre unna problemstillinger som aktuelle, lokale, kontroversielle. Les oppgavene og døm selv. Hvordan stemmer dette med mål og innhold i norsk skole?

Handlingsplaner uten effekt?

PISA 2006 viser nedgang i testskåre for både lesing og realfag. I dag sloss man om hvem eller hva som har skylda. Mange vil vite at vi for både lesing og realfag har hatt egne nasjonale satsinger i form av strategiplaner. Begge initiativene startet i 2003, så effekten burde kunne merkes i PISA-testen i 2006. Men testskåre går altså nedover. Kanskje viser dette at de to planene ikke var spesielt vellykkede? Selv kjenner jeg best til realfagplanen. Den er i og for seg både god og velment, selv om de fleste tiltakene allerede var i gang da planen ble lansert. Det ble nok så begrensede med ferske midler til de nye tiltakene. Derimot brukte Utdanningsdirektoratet nærmere 3 millioner kroner på evaluering av planen. (Troen på evalueringer, testing og måling er stor i dagens Skole-Norge, og konsultentselskaper har gode tider.) Evalueringen viste det enhver fagperson kunne ha fortalt omtrent gratis: Planen var stort sett ukjent, og den hadde liten effekt. Kanskje vi kan si at PISA-resultatene bekrefter et slikt bilde?

Lære av Finland?

Debatten går livlig om hva som kan gjøres for å få bedre testresultater. Mange vil kopiere PISA-vinnerne, spesielt Finland. Noe kan vi selvsagt kopiere: Vi kan lage en lengre og bedre lærerutdanning med større vekt på det faglige. Andre ting er det vanskeligere å kopiere. Vi kan nok bare drømme om at de aller dyktigste blant våre elever aller helst vil bli lærere, slik som i Finland. Vi kan også både håpe og ønske at læreryrket i Norge får en like stor status som det har i Finland. Man kan ikke bare vedta at læreryrket skal få høyere status. Og det er slett ikke sikkert at PISA-debattene i norske media bidrar til å øke rekrutteringen til læreryrket. Kravet om mer kontroll og flere tester bidrar kanskje heller ikke til økt status til det være lærer i Norge?

Ut med IKT?

Men PISA viser også andre sider ved finsk skole. De ligger langt bak OECD-snittet når det gjelder bruk av informasjonsteknologi i skolen. Her ligger Norge nær toppen, både i og utenfor skolen. Men vi skårer altså svakt på PISA-testene. Også på individnivå er det en negativ sammenheng mellom PISA-skåre og bruk av IKT. Vi ser altså at omfattende bruk av IKT henger sammen med lavere skåre i både norsk, naturfag og matematikk. Kanskje dette kan lede til en debatt om den sterke troen på IKT i norsk skole? Kanskje er gode lærere og gode lærebøker viktigere? Men for all del: Hvis PISA hadde målt «digitale ferdigheter», så hadde kanskje Norge skåret høyere? Men dette måler ikke PISA, selv om de omtaler kompetanser for framtidens samfunn.

Ut med eksperimenter og «forskerspiren»?

Andre PISA-resultater gir også grunn til ettertanke: Jo mer laboratoriearbeid og eksperimenter, jo svakere PISA-resultater i naturfag. Dette gjelder også på individnivå. (Kanskje ikke så rart, siden PISA-testen er en papir-og-blyant test?) Men hva skal vi lære av det? Vil vi ha et naturfag uten praktiske øvelser, ekskursjoner og feltarbeid? PISA viser også at testskåre henger negativt sammen med at elevene formulerer egne hypoteser og følger egne spørsmål. Skal naturfaget kvitte seg med de arbeidsformene som nettopp er kjennetegnet på naturvitenskapelig arbeid? Og som vi vet at elevene faktisk setter pris på, og som kan gi dem gode opplevelser som de vil huske?

I vårt nye Kunnskapsløft har man nettopp «forskerspiren» som det store nye, og i godt samsvar med internasjonal tenkning. Her skal elevene både eksperimentere, diskutere, argumentere og forfølge egne hypoteser, nettopp fordi dette er naturfagets egenart. Men hvis man følger en slik læreplan, risikerer man kanskje enda lavere PISA-skåre ved neste testrunde?

Norske lærere får et dilemma: De er pålagt å følge norske læreplaner, mens dommen over skolens kvalitet blir avgjort ved internasjonale PISA-tester som bevisst ikke tester etter læreplanene. Dette er, mildest talt, en dobbeltkommunikasjon til norske lærere!

Finsk skole: få tester

Noen mener at vi kan få Norge opp på Finlands nivå ved å innføre flere tester i skolen. Dette må nesten skyldes ren uvitenhet. Da foreslår man faktisk det motsatte av hva finnene selv gjør: Finsk skole har langt færre tester, og i motsetning til Norge deltar de heller ikke i alle de internasjonale studiene som PIRLS, TIMSS osv. Mange norske politikere vil også ha full «åpenhet» om testresultater, helst på skolenivå. De mener at dette vil gi oss en bedre skole. I Finland er det ingen slik form for publisering.

Et annet trekk ved finsk skole er at foreldre har liten innflytelse, mens PISA-data viser at norske lærere i langt større grad føler ikke bare interesse, men også press fra foreldre. Igjen må vi spørre: Hva er det egentlig vi ønsker å lære av Finland?

Selvtilit og holdninger

Blant de resultater fra PISA og PIRLS som har fått nok så liten oppmerksomhet, er at norske elever er blant dem som trives best på skolen. Norske ungdommer liker lærerne sine, de ser lyst på livet og de har masse selvtillit. Hvis norske elever går ut av vår obligatoriske skole med slike minner og med slike holdninger, har kanskje skolen gitt dem en god start?

Vi ser at flere av de landene som skårer høyest på PISA kjennetegnes ved at elevene har minst selvtillit og at de også har fått et negativt forhold til faget. De skårer høyt som 15-åringer, men prisen er kanskje at de også lærer seg å hate faget? Kanskje er skolen blitt en vaksine mot interesse for fag og skole i stedet for en stimulans til videre engasjement? Jeg spør noe retorisk: Er dette noe vi ønsker å kopiere? Tror vi at mer disiplin, hardere kjø, mer kateterundervisning, flere tester og mindre tid til laboratoriearbeid og utforskning vil stimulere interessen for og rekrutteringen til realfag eller andre studier?

Veien videre?

La for all del ikke denne problematiseringen av PISA så tvil om at norsk skole har mange og store utfordringer. Det er også all grunn til å være glad for at alle nå synes å være opptatt av skolen. Men PISA-studien er bare ett av mange innlegg i den viktige debatten om norsk skole. PISA forholder seg ikke til de mål vi har for norsk skole, og måler bare noen få sider av skolens virksomhet og kvalitet. Men det som PISA måler, måles nøyaktig! Annen forskning gir andre perspektiver, og fremfor alt må skolens og lærernes egen stemme komme klarere fram. Heldigvis har mange lærere gitt viktige bidrag til avisenes debatter i det siste. De har beskrevet dagens skolehverdag med en realisme som ikke fanges i de store studiene. Nå må myndigheter og andre bruke en smule tid i tenkeboksen. Og så må det satses på skolen – spesielt på lærerne. PISA-rapporten heter «Tid for tunge løft», og det er viktig. Vi trenger et løft av helt andre dimensjoner enn det vi til nå har sett.